TEZĂ DE DOCTORAT
Executarea sancțiunilor de drept penal prin contribuția inteligenței artificiale

Conducător de doctorat,
Prof. dr. Ioan Chiș

Doctorand,
Angela Mihaela Atanasiu

REZUMAT

Cuvinte-cheie inteligență artificială; inteligență artificială execuțională; executarea sancțiunilor penale; SEP-AI; SPV; SSE-AI; individualizarea executării pedepsei; monitorizare electronică; probațiune; risc de recidivă; reintegrare socială; drepturi fundamentale; AI Act; protecția datelor; supraveghere umană.upraveghere umană.

Abstract

Prezenta teză de doctorat analizează posibilitățile și limitele integrării inteligenței artificiale în domeniul executării sancțiunilor de drept penal, pornind de la transformările determinate de digitalizarea societății și de dezvoltarea accelerată a tehnologiilor inteligente. Cercetarea este fundamentată pe premisa că etapa execuțională constituie momentul în care sancțiunea penală își produce efectele concrete atât asupra persoanei condamnate, cât și asupra societății, motiv pentru care modernizarea acestei componente a sistemului de justiție penală trebuie realizată cu respectarea strictă a legalității, proporționalității, individualizării sancțiunii, demnității umane și drepturilor fundamentale.

Obiectivul principal al cercetării constă în identificarea și fundamentarea juridică a modalităților prin care inteligența artificială poate fi integrată în sistemul execuțional penal în vederea eficientizării executării sancțiunilor, individualizării intervenției execuționale, prevenirii recidivei și consolidării procesului de reintegrare socială. Inteligența artificială nu este concepută ca substitut al factorului uman sau al autorității judiciare, ci ca instrument de suport capabil să proceseze și să coreleze informații relevante, să faciliteze monitorizarea executării sancțiunilor și să ofere elemente suplimentare pentru fundamentarea deciziilor autorităților competente.

Metodologia cercetării îmbină metodele clasice ale cercetării juridice – analiza doctrinară, interpretarea normativă, metoda comparativă și examinarea jurisprudenței naționale și europene – cu o abordare interdisciplinară și prospectivă. Caracterul emergent al domeniului a impus construirea unor scenarii de aplicare a inteligenței artificiale în executarea sancțiunilor penale și examinarea acestora din perspectiva dreptului penal și execuțional penal, a criminologiei, eticii juridice, protecției datelor și științelor computaționale.

Prima parte a lucrării urmărește evoluția sancțiunilor penale și a executării pedepselor, de la modelele predominant represive la sistemele contemporane orientate spre protecția drepturilor fundamentale, reeducare și reintegrare socială. Analiza evidențiază transformarea finalității pedepsei și necesitatea adaptării mecanismelor execuționale la realitățile societății digitale. Sunt examinate, totodată, raportul dintre protecția drepturilor persoanei care a săvârșit infracțiunea și protecția victimei și a societății, justiția restaurativă, precum și potențialul și riscurile utilizării instrumentelor de inteligență artificială în domeniul penal.

O componentă distinctă a cercetării privește transformarea drepturilor și obligațiilor persoanelor condamnate în contextul digitalizării. Sunt analizate dreptul la comunicare al persoanelor private de libertate, regimul actual al echipamentelor de telecomunicații și posibilitatea trecerii de la interdicții generale la forme de control inteligent și individualizat. În aceeași perspectivă sunt examinate supravegherea electronică și posibilitatea evoluției acesteia către sisteme de monitorizare asistate de inteligență artificială, capabile să ofere un control diferențiat și proporțional, cu menținerea garanțiilor necesare protejării vieții private și a demnității persoanei.

Elementul central de originalitate al tezei îl constituie conceptualizarea unui domeniu distinct, denumit inteligență artificială execuțională (IAE), destinat utilizării tehnologiilor inteligente în faza de executare a sancțiunilor de drept penal. Cercetarea propune, în acest context, un vocabular conceptual propriu, în care sunt dezvoltate noțiunile de Sistem de Executare a Pedepselor în model Artificial Inteligent (SEP-AI), Serviciu de Probațiune Virtual (SPV) și sisteme standardizate de executare asistată (SSE-AI). Aceste concepte urmăresc delimitarea utilizării inteligenței artificiale în etapa execuțională de aplicațiile acesteia în faza urmăririi penale sau a judecății.

În centrul modelului propus se află SEP-AI, conceput ca un sistem integrat și modular de suport execuțional. Arhitectura acestuia permite valorificarea, în limitele competențelor stabilite de lege, a informațiilor relevante pentru executarea sancțiunilor și utilizarea lor diferențiată în funcție de situația juridică și particularitățile persoanei vizate. Sistemul cuprinde module referitoare, între altele, la măsuri preventive, renunțarea și amânarea aplicării pedepsei, suspendarea executării pedepsei, pedepsele privative și neprivative de libertate, regimurile hibride de executare, munca în folosul comunității, amenda penală, evaluarea riscului de recidivă, probațiunea virtuală și protecția datelor cu caracter personal.

Modelul SEP-AI este construit pe principiul potrivit căruia inteligența artificială trebuie să asiste, iar nu să substituie autoritatea competentă. Evaluările algoritmice pot

constitui elemente de suport pentru individualizarea executării, monitorizarea conduitei persoanei condamnate, aprecierea evoluției acesteia și gestionarea resurselor sistemului execuțional, însă decizia susceptibilă să producă efecte juridice asupra libertății sau drepturilor persoanei trebuie să rămână sub control uman efectiv.

Cercetarea acordă o atenție deosebită individualizării dinamice a executării sancțiunilor. Spre deosebire de modelele execuționale predominant statice, utilizarea controlată a inteligenței artificiale poate permite reevaluarea continuă a conduitei persoanei condamnate și adaptarea intervenției execuționale la evoluția acesteia. În acest sens, tehnologia poate contribui la identificarea unor nevoi reale de reintegrare, la eficientizarea activității serviciilor de probațiune și a administrației penitenciare și la utilizarea mai rațională a resurselor instituționale.

Un alt obiectiv important îl reprezintă identificarea unor alternative la detenția clasică și a unor modalități de reducere a supraaglomerării penitenciarelor. Sunt analizate posibilitățile oferite de monitorizarea electronică inteligentă, executarea unor sancțiuni în comunitate, regimurile hibride și alte forme de executare individualizată. Inteligența artificială poate contribui, în această materie, la evaluarea dinamică a riscului și la monitorizarea respectării obligațiilor impuse, fără ca rezultatul algoritmic să dobândească valoarea unei decizii judiciare autonome.

Dimensiunea europeană a cercetării este construită prin raportare la standardele privind condițiile de detenție, jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și necesitatea armonizării utilizării inteligenței artificiale în executarea pedepselor. Lucrarea susține necesitatea dezvoltării unui cadru juridic european coerent, capabil să stabilească standarde comune privind transparența algoritmică, trasabilitatea, securitatea datelor, nediscriminarea, responsabilitatea instituțională și supravegherea umană.

În acest context, sunt analizate exigențele rezultate din Regulamentul european privind inteligența artificială – AI Act –, în special regimul sistemelor de inteligență artificială cu risc ridicat și principiul supravegherii umane. Aplicarea inteligenței artificiale în domeniul execuțional penal poate produce efecte directe asupra libertății individuale și asupra altor drepturi fundamentale, ceea ce impune ca asemenea sisteme să funcționeze exclusiv în limite juridice clare, transparente și controlabile. Protecția datelor cu caracter personal constituie, de asemenea, o condiție structurală a legitimității sistemelor propuse, fiind necesare limitarea accesului la date, trasabilitatea operațiunilor, evaluările de impact, auditarea sistemelor și respectarea principiilor necesității și proporționalității.

Cercetarea evidențiază, în același timp, riscurile asociate utilizării inteligenței artificiale: opacitatea algoritmică, reproducerea unor prejudecăți existente în date, discriminarea, afectarea vieții private, transformarea evaluărilor predictive în criterii determinante și diminuarea responsabilității umane. Din acest motiv, utilizarea inteligenței artificiale în executarea sancțiunilor penale trebuie să fie guvernată de principiul controlului uman efectiv, iar persoana vizată trebuie să beneficieze de posibilitatea de a cunoaște, înțelege și contesta utilizarea rezultatelor algoritmice care îi afectează situația juridică.

Propunerile de lege ferenda formulate în cadrul tezei urmăresc adaptarea legislației execuțional-penale la evoluția tehnologică, diversificarea modalităților de executare a sancțiunilor, dezvoltarea unor alternative la detenție, reglementarea monitorizării inteligente și instituirea unui cadru normativ pentru funcționarea sistemelor execuționale asistate de inteligență artificială. Aceste propuneri au ca premisă necesitatea menținerii autorității umane asupra deciziilor juridice și instituirea unor mecanisme eficiente de control, audit și răspundere.

În concluzie, teza susține că integrarea inteligenței artificiale în executarea sancțiunilor de drept penal nu trebuie privită ca o simplă operațiune de digitalizare a mecanismelor existente, ci ca posibilitatea unei transformări structurale a execuționalului penal. Inteligența artificială poate contribui la evoluția de la un sistem execuțional predominant static și standardizat către un model dinamic, individualizat și adaptiv, capabil să valorifice informația relevantă pentru realizarea mai eficientă a finalității pedepsei.

Modelul propus nu urmărește instituirea unei „justiții algoritmice”, ci construirea unui sistem în care tehnologia este plasată în serviciul dreptului și al persoanei. Eficiența execuțională nu poate constitui un scop autonom, ci trebuie conciliată permanent cu legalitatea, proporționalitatea, demnitatea umană, protecția vieții private și posibilitatea unui control judiciar efectiv.

Una dintre contribuțiile originale esențiale ale cercetării constă astfel în fundamentarea juridică și conceptuală a inteligenței artificiale execuționale și în elaborarea unui posibil model integrat de executare a sancțiunilor penale asistată de inteligență artificială, în care tehnologia completează capacitatea instituțiilor publice fără a înlocui responsabilitatea umană. În această perspectivă, inteligența artificială poate deveni un instrument pentru o executare a sancțiunilor mai coerentă, mai individualizată și mai eficientă, cu condiția ca progresul tehnologic să rămână

subordonat principiilor statului de drept și protecției efective a drepturilor fundamentale.